

Kamilla Dolińska, *Potoczny i ideologiczny poziom doświadczania śląskości. Ślązacy w poszukiwaniu odrębności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009, ss.172.

Publikacja Kamilli Dolińskiej jest próbą postawienia pytania o odrębność Ślązaków (etniczną, narodową) i ich poziom doświadczania śląskości. Jest to próba z jednej strony pociągająca poznawczo, a z drugiej dość niebezpieczna ze względu na zawilość procesów kształtowania się tożsamości Ślązaków, deklaracji etniczno-narodowościowych, a także związanych z tym następstw natury politycznej. Dlatego uważam podjęcie takiego tematu za zadanie nader odważne i godne tematu książki. Pozwoli to bowiem chociaż częściowo poznać zawile problemy śląskiej identyfikacji i tożsamości.

We wstępie rozważany jest problem śląskości z perspektywy socjologicznej. Związane jest to z kwestią samoidentyfikacji i wiążącymi z nią wyborami jednostkowymi. Autorka ukierunkowuje również rozważania o śląskości na kwestię narodowości śląskiej. Ujmuje to jednak w kontekście źródeł deklarowanej narodowości. Uważam takie postawienie problemu badawczego za słuszne, ponieważ jest to w zasadzie jedyna droga poszukiwań. Odpowiedź na pytanie o to, czy istnieje narodowość śląska, jest z pewnością obciążona dużym błędem i trudna do udowodnienia.

W rozdziale I książki, *Teorie socjologiczne a kwestie narodowe i etniczne*, Autorka rozważa definicję narodu, teorię narodu, etniczność, grupę etniczną, narodowość i naród. Szczegółowo omawia kulturalistyczną teorię narodu, która jest jej bliska. Przytoczone są koncepcje i podejścia różnych teoretyków, do których Autorka się ustosunkowuje. Świadczy to o jej samodzielności myślenia. Na zakończenie części teoretycznej konstruuje teoretyczny model badań nad narodowością śląską.

Rozdział II zatytułowany *Ślązacy — historia i współczesność* to zgodnie z przyjętym modelem teoretycznym analiza elementów śląskiej grupy etnicznej (czy narodowej) na podstawie dostępnej literatury i materiałów zastanych. Obejmuje rys historyczny śląskiej odrębności, oparty na pracach historycznych i socjologicznych. Autorka wykazała się dużą znajomością literatury i w sposób obszerny i szczegółowy przeanalizowała śląską historię, wskazując na jej wielowątkowość. Omówione są również dyskusje na temat narodowości śląskiej oraz problematyczność istnienia narodu śląskiego. Dodatkowo przedstawione zostały też cele statutowe i wizje politycznej odrębności Śląska w materiałach Ruchu Autonomii Śląska i Związku Ludności Narodowości Śląskiej (ZLNŚ). Jest to bardzo rzetelnie opracowana część książki oparta na dostępnej literaturze i materiałach źródłowych.

Rozdział III *W stronę socjologii jakościowej* to przedstawienie założeń teoretyczno-metodologicznych gromadzenia danych. Zaprezentowana jest w nim skuteczność metody jakościowej oraz plusy i minusy jej zastosowania. Jest to specyficzna metoda, która wymaga

od badacza wielu umiejętności analizy wypowiedzi respondentów oraz umiejętności ich późniejszej typologii. Tutaj Autorka wydoobyła wszystkie specyficzne cechy tej metody. Na zakończenie tego rozdziału (s. 58) Autorka rysuje schemat poprzecznej analizy materiału empirycznego w odniesieniu do dwu grup badanych respondentów w kontekście płaszczyzn, na których śląskość jest doświadczana.

Rozdział IV zatytułowany *Potoczny poziom doświadczania śląskości* to analiza empiryczna oparta na bogatym materiale. Do niej miałabym pewne zastrzeżenie, które właściwie od początku czytania tej pracy mnie nurtuje. Otóż uważam, że Autorka przyjęła niezbyt fortunnie opcję analizy wszystkich Ślązaków jako całości. Istnieją pewne różnice pomiędzy Ślązakami mieszkającymi w województwie śląskim a Ślązakami opolskimi, które należało bardziej podkreślić. Do najistotniejszych zaliczam: 1. odmiennosć losów historycznych, a 2. powyższy czynnik zadecydował o deklaracjach śląskości, o czym Autorka pisze. Dla Ślązaków opolskich te deklaracje stanowiły problem, dla Ślązaków „górnos Śląskich” nie; 3. charakter społeczności śląskiej (wiejska na Opolszczyźnie, w przeważającej większości miejska lub podmiejska w województwie śląskim). Te czynniki mają wpływ na różnice w etosie pracy, na rodzinę, specyfikę religijności. Są to najważniejsze odmiennosć, na które chciałam zwrócić uwagę. Pomimo więc wspólnego kanonu kulturowego Ślązaków, należałoby te różnice podkreślić. W dalszej analizie empirycznej Autorka na przykładzie wypowiedzi respondentów pokazuje wielowątkowość i wielowymiarowość poszczególnych elementów śląskości. Należy podkreślić tu przede wszystkim trzymanie się przyjętego modelu teoretycznego, dbałość o pokazanie wielowymiarowości wypowiedzi respondentów, a przede wszystkim umiejętność interpretacji i własne odautorskie komentarze do relacji respondentów. W każdej przyjętej płaszczyźnie analizy Autorka stara się typologizować i generalizować, pokazując jednocześnie wielość wątków kulturowego kanonu Ślązaków. Szczególnie interesujący jest podrozdział *Ujęcie deklaratywno-argumentacyjne narodowości śląskiej*, w którym Autorka przedstawia wypowiedzi respondentów dotyczące motywów deklaracji narodowości śląskiej. Przedstawione motywacje są uporządkowane i wyczerpująco przedstawiają możliwości decyzji o takiej deklaracji. Dokonując takiej typologii, Autorka wykazała się dojrzałością myślenia i umiejętnością generalizowania.

W rozdziale V *Pomiędzy potocznym a ideologicznym doświadczaniem śląskości* dokonana została analiza elementów kanonu kulturowego śląskości w odniesieniu do członków Ruchu Autonomii Śląska. Pokazano podobieństwa i różnice myślenia potocznego członków ruchu w porównaniu z deklarującymi narodowość śląską mieszkańcami Opolszczyzny i województwa śląskiego. Szczególnie wartościowa poznawczo jest dla mnie analiza wypowiedzi członków Ruchu Autonomii Śląska dotyczących autonomii i postaw wobec problemu istnienia narodu śląskiego. Ten fragment jest szczególnie poznawczy naukowo, ponieważ dostarcza wiedzy, która nie zawsze była artykułowana przez liderów tego ruchu.

„Wnioski” stanowią jeden z najbardziej interesujących fragmentów pracy. Autorka odnosi się w nich do swoich ustaleń empirycznych. Co ważne, Kamilla Dolińska pokazuje, jakie są źródła narodowości śląskiej, do najważniejszych zaliczając czynnik genealogiczny, uwzględniający urodzenie na śląskiej ziemi i w rodzinie o rodowodzie śląskim. Wariant kulturowy pojawiał się stosunkowo najrzadziej. Świadczyłoby to o słabości oddziaływań kultury śląskiej na jej nieautochtonicznych mieszkańców.

Autorka we wnioskach poświęca wiele miejsca poczuciu śląskości realizowanej przez liderów RAŚ na pograniczu świata potocznego i ideologicznego. Granica tych doświad-

czeń, jak pisze Autorka, jest płynna, ale elementy ideologiczne dominują. W tej części Autorka podjęła próbę oceny działań RAŚ, pokazując jego pozytywne i negatywne konsekwencje dla środowiska śląskiego. Za pozytywny aspekt uważam sformułowanie na końcu wniosku socjotechnicznego, dotyczącego działalności elit śląskich na rzecz umacniania odrębności kulturowej Śląska.

Na zakończenie pragnę stwierdzić, że książka *Potoczny i ideologiczny poziom doświadczenia śląskości. Ślązacy w poszukiwaniu odrębności?* jest dobrym kompendium wiedzy o problematyce śląskiej. Autorka zgromadziła olbrzymi materiał o charakterze jakościowym, który umiejętnie przeanalizowała. Należy podkreślić, że analizy materiału jakościowego nie podejmuje się każdy młody badacz. Kamilla Dolińska konsekwentnie trzymała się przyjętej koncepcji teoretycznej. We wszystkich swoich analizach empirycznych starała się systematyzować i generalizować zgromadzony materiał. W prezentowanym materiale empirycznym jest wiele samodzielnych przemyśleń. Na uwagę zasługuje również fakt, że książka napisana jest ładnym, dojrzałym językiem socjologicznym.

Urszula Swadźba

Barbara Wiśniewska-Paź, *Autonomia edukacji a ład społeczny. Struktura szkolnictwa w Szwajcarii wobec zdecentralizowanej koncepcji społeczeństwa i państwa. Kwestie porównawcze ze strukturami państw ościennych*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2009, ss. 431.

Polska komparatystyka dawno nie miała tak znakomitej monografii naukowej, skupionej nie tyle na analizie systemu oświatowego w wybranym państwie, ile będącej poszerzeniem jej o niezwykle rzetelną, głęboką, opartą na bogatych źródłach naukowych analizę problemu autonomii edukacji w kraju o ustroju konfederacji demokratycznej i parlamentarnej. Taką rozprawą jest najnowsza książka wrocławskiej socjolog Barbary Wiśniewskiej-Paź. Ostatnia publikacja o oświacie szwajcarskiej ukazała się 40 lat temu, a więc w czasach, w których jej autorka — Anna Mońko-Stanikowa — miała ograniczone możliwości prezentowania wszystkich danych na temat demokratycznej edukacji w Szwajcarii ze względu na obowiązującą w PRL-u cenzurę i niezgodność obowiązujących idei filozoficzno-pedagogicznych z ortodoksyjną pedagogiką marksistowską. Otrzymujemy zatem bardzo kompetentne, wielostronne studium problemu, które jest kluczowe także dla polskiej polityki oświatowej.

Jak słusznie zwraca się uwagę już we wstępie na istotę badanego problemu, konieczne jest w krajach odradzających się demokracji sięganie do doświadczeń i analizowanie w sposób wielostronny relacji między polityką oświatową, społeczeństwem i ustrojowymi regulacjami państwa. Nałożenie na siebie kilku perspektyw: temporalnych (retrospektywnych i prospektywnych), socjo-politycznych (struktura władzy w państwie i dominujące ideologie edukacyjne) i kulturowych pozwala z pewnym dystansem doceniać nie tylko ich ponadczasowe i uniwersalne także w innych regionach naszego kontynentu wartości, ale też możliwości wykorzystania przez nie regulacji społeczno-prawnych najbardziej zbieżnych z polską tradycją i pedagogiką rozwiązań normatywnych czy organizacyjnych.